

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Администрация муниципального района Чеди-Хольский кожуун Республики Тыва
МБОУ Ак-Тальская СОШ

РАССМОТРЕНО

руководитель ШМО

Зренчен Б.М.

Протокол №1 от «29» августа
2024 г.

СОГЛАСОВАНО

ЗД по ВР

Онзар А.М.

Приказ № 20 от «30» августа
2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Сотпа У.Д.

Приказ № 20 от «30» августа
2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по внеурочной деятельности
«Номнун оннуктери»
для обучающихся 4 класса

Учитель начальных классов
Натпит-оол Надежда Борисовна

Ак-Тал 2024

документ подписан электронной подписью

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ
УЧРЕЖДЕНИЕ АК-ТАЛЬСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ
ШКОЛА ЧЕДИ-ХОЛЬСКОГО КОЖУУНА РЕСПУБЛИКИ ТЫВА, Сотпа Урана
Дукуш-ооловна, Директор

24.09.24 11:29 (MSK)

Сертификат 8BD1DF16D0CB68F2956CCCE3F18FEFA

Тайылбыр бижик

Федералдыг куруненин ооредилге стандартынын негелделерингедууштур тургускан программа. Даянган ному «Литературлуг номчулга», автору Л.С. Кара-оол. «Класстан дашкаар номчулга», автору Э.Д.Ондар.

Номчулганың алыс сорулгазы – чугаа сайзырадылгазы, шын, меделдиг, аянын болгаш чүгүртү номчуурунга өөредир. Чүвени меделеп билип тура номчууру аянын, шын номчулганың алыс ундезини ол болур.

Оон ангыда, номчулга уругларны ном-биле ажылдап, оон чуве билип алырынга чаңчыктырар сорулгалыг.

Номчулга программасы беш кезектен тургустунган:

- 1) номчулганың тематиказы;
- 2) номчулгага чаңчыктырары;
- 3) созуглел-биле ажылдарның хевирлери;
- 4) чогаалдарның хевирлери-биле практика кырынга таныжылга.

3-ку класска берге эвес созуглелди меделдиг-биле, шын, чүгүртү номчуурун чедип алыр.Өөредилге чылының эгезинде берге сөстөрни слогтап номчуур. Сөстөрни шын, тода адаарынга, домактар сөөлүнге болгаш аразынга интонацияны сагырынга, чогуур паузаларны кылырынга чакчыктырар. Бирги чартык чылда **1 минутада 50-60 сөс**, а өөредилге чылынын тончусунда **1 минутада 65-70 сөс** чедир номчуур.

3-ку класска: номчаан чүлүңге хамаарышкан айтырыгларны харыылаар; башкының айтырыгларын ёзугаар номчаан чүлүңүң утказын чугаалаар; белең, кыска созуглелди катаптап чугаалаар; созуглелди башкының дузазы-биле кезектерге чаргаш, оларга аттар чогаадыр; даалга ёзугаар херектиг сөстөр болгаш домактарны ушта бижиир; тоолдар ыдып, шулуктерни чугаалап билири.

Класстан дашкаар номчулга: 1)уругларның класска номчулга везинде алган билиглерин улам ханыладыр, 2)библиотекадан херек ном шилип алырынга, номдан материал дилээринге уругларны өөредир; уругларны ном-биле ажылдаарынга чаңчыктырар болгаш оларның кандыг-бир эртемге сонуггалын хайныктырар.

Базистиг программада эртемнин туружу

Неделяда 1 шак, чылда 34 шак

ЧЕЧЕН-ЭСТЕТИКТИГ ПРИНЦИП

Чечен-эстетиктиг принциптин негелдезин езугаар уругларның ооренир ужурлуг чогаалдарынын санынга программаже колдуунда чечен чогаалдын бедик шынарлыг улегерин (созуглелдерин) кирип, оларның шилилгезин шын тодарадыры негеттинер. Чогаалдын чүгле сонугганчыг утказын билиндирип, ооредиглиг, солун созуглелдерни номчуп бээри-биле кызыгаарланып болбас. Долгандыр турар хурээлелдин байлаан, оон чажыттарын коргузуп турар уран-чечен аргаларын болгаш кижилер аразында харылзааларнын байын коргузуп турар дээди, чараш сеткилдерни оттуруп, амыдыралда онза, чараш чуулдерни эскерип база танып-билип алырын, чуртталгага ажы-толдун бот-хамаарылгазын хевирлээри чугула.

Чечен (уран) чогаалдары уругларны номчуллага ынак, бугу-ле чараш чуулге хандыкшылдыг, ону шын унелеп билир кылдыр чанчыктырар уjurлуг. Чечен-эстетиктиг принцип уран чуулдун аразында харылзааларны идепкейлиг тургузарын тодаргайлаар **болгаш** ону быжыглаарынын аргаларын баш удур айтыр.

ЛИТЕРАТУРА ШИНЧИЛЕЛДИГ ПРИНЦИП

Литература шинчилелдиг принциптернин негелделерин езугаар уругларны эге школадан эгелеп чечен чогаалдын будуш-шынарынын эн **онзагай талаларын**, ону илередип турар кол уран аргаларын бодууну-биле таныштырар. Кандыг-даа чогаалды сайгарып турар уеде омур-хевир бирги черде турар дээрзин сагындырбышаан, созуглелдин (чогаалдыцнутказын шын шицгээттиерин принцип негеп турар.

Авторнун идеялары, бодалдары, сагыш-сеткили чечен омур-хевирни дамчыштыр илереттинер. Чечен омур-хевирни тургузарынын кол чепсээ болгаш ону шын медереп билип алырыныц *кол аргазы сос* болур. Чечен чогаалга сос тодаргай уткага (ону чугаа азы сезуглелдин узундузунден билип алыр) чагыртыр болгаш ол чогаалдын утказындан, оон ында кирген бугу-ле омур-хевирлиг системазындан аңгыланып шыдавас. Бо талазы-биле литература шинчилелдиг принцип мурнунда турганы — свету чогаалдан, омур-хевирден аңгылай коруп турган лингвистиктиг сайгарылганын принципинге удурланышкак.

Чогаал сайгарылгазынын узинде состу тускайлап коор чорукту болдурбас. Чогаалдын чечен омур-хевирлиг системазында ону долдуруп чоруур боттуг кезектер, бодалдар, ужур-уткалар, харын-даа оларга хамаарылга чок состерни домактар-биле харылзаалыг кылдыр сайгарар.

Чогаалдан "ушта тырттыгган" аңгы-аңгы чурумалдыг кезектер ап, оларны уругларга сайгарар кылдыр бээр чорукту эге класстарга болдурбас.

НОМЧУЛГА ПРОГРАММАЗЫНЫН ТУРГУЗУУ БОЛГАШ КОЛ-КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

Номчулга программазы дорт кезектен тургустунган:

- 1) номчулганын тематиказы;
- 2) класстан дашкаар номчулга;
- 3) номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери;
- 4) чогаалдарнын хевирлери-биле (жанрлары) практиктиг таныжылга.

Класска-даа, класстан дашкаар-даа номчуур чогаалдарнын данзызын программада киирбээн, чугле оларнын чижек тематиказын болгаш анаа киирер айтырыгларнын кыска тайылбырын (аннотациязын) класстар аайы-биле сумелеп киирген. Ынчангаш моон сонгаар ооредилге номнарынын ("Торээн чугаа" номнарынын) авторлары кайы класска кандыг тодаргай чогаалдарны киирерин боттары хостуг шилип алыр аргалыг.

Чамдык кол темалар класс бурузунун программазында бар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларныц назы-хары улгадып, билиинин деннели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

4-ку класска номчуур чогаалдар уругларны 5-ки класстан эгелеп аңгы-аңгы эртемнерни, литератураны болгаш тоогуну ооредиринге белеткээр болганда, тыва чоннун шаандагы болгаш амгы амыдыралын, хосталга, аас-кежик дээш демиселин, тоогун улустун аас чогаалындан болгаш чечен чогаалдын эн-не дээр дээн чедимчелиг материалдары-биле бадыткаары чугула.

Башкы уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг езуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мозулуг аажы-чанга, куш-ажылга кижизидер сорулгалыг.

Эге школанын чечен чогаал номчулгазы дараазында кол-кол сорулгаларны чедип алырынче угланган:

1. Уруглар номчаан (ооренген) чогаалдарынын утказын, оон маадырларынын ходелиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шингээдип ап, анаа хамаарыштыр чогуур унелелди берип, боттарынын сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарынын, чечен чогаалды долузу-биле шингээдип алырынын аргаларын сайзырадыр;

2. Чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овур-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны ооредир; оларнын боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалдарын сайзырадыры;
3. Шулуук чогаалын кичээнгейлиг дыннап билиринин аргаларын сайзыратпышаан, оон уран созун чарашсынар болгаш ханы шингээдип алырынын дуржулгазын мооннеп, анаа уран-чечен хооннуг болгаш сонuurгалдыг болурун кижизидер;
4. Уругларнын ном-биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну ургулчу номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран состун тургузукчулары — чогаалчыларнын чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонuurгалдыг болурун чедип алып;
5. Долгандыр турар хурээлел болгаш бойдус дугайында уругларнын боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билиринин дуржулгазын байыдар;
6. Хемчээл, утка, тематика, жанр талазы-биле ангы-ангы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
7. Номчаан чуулунун утказын шингээттирерден ангыда, уругларнын ниити билиинин деннелин делгемчидеринин дуржулгазын байыдар болгаш амыдыралга оларнын мозу-шынарлыг, эстетиктиг хамаарылгазын база хевирлээр;
8. Чечен чогаалды (номну) уруглар боттары шилип ап, ону таалап номчуксаар кузелин боттандырап;
9. Уругларнын чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыннап билиринин база созуглелдернин ангы-ангы хевирлерин сайгарып шыдаптарынын чанчылдарын шингээттирер

Календарь-тематиктиг планнаашкыны

№	Тема	Шагы	Хуну	
			план	факт
	Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожууннун 3 ыдык дажы.			
1	Камнаалынар. Ч.Кара-Куске. Торээн Тывам кижилери. В.Саарымбуу. Эртинелиг бурун Тывам. Ч.Куулар.	1		
	Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын-кузум.			
2	Чанган куштар. С.Сурун-оол. Баштайгы сегиржип алыышкын. Х.Ойдан-оол. Кус.А.Пушкин.	1		
	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери			
3	Тывызыктар. Улегер домактар. Оюн удээн чугаалар. Шимченгир оюннар удээн чугаалар. Дурген чугаа. Чоннун ырлары.	1		
	Ооренип оорен.			
4	Камналга. О.Сувакпит. Ундур имнедипкен. Э.Кечил-оол.	1		
	Эки кылган ажыл – элеп читпес алдар.			
5	Дуза када бергеним. С.Сарыг-оол. Маргылдаа. К.Кудажы.	1		
	Бистин бичии оннуктеривис.			
6	Эгерек биле эзирик. Х.Ойдан-оол. Бистин анчывыс. С.Тока. Кукаштар. Л.Чадамба.	1		
	Бойдустун чажыттары.			
7	Саржаг дажыглаан. С.Сарыг-оол. Хортукке турлагжыыр. М. Эргеп. Анай. М.Эргеп.	1		
	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.			
8	Кыжын. Л.Чадамба. Баштайгы хар. Х.Ойдан-оол. Олегтин оннуктери. Х.Ойдан-оол.	1		
	Багын чугаалаарга – бачыды арлыр.			
9	Корунчук биле Сарбашкын. И.Крылов. Орге биле Куске. С.Сурун-оол.	1		
10	Кеземче. Э.Кечил-оол. Соокчугеш. Л. Толстой.	1		
	Бойдуска хумагалыг болуулу			
11	Чурек иштинде ок. К.-Э.Кудажы.	1		
12	Эжеш куштар хоюспанар. С.Комбу. Кизи – бойдустун толу. С.Сарыг-оол. Хун. Ч.Ондар.	1		
	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг.			

13	Оннуктер. Е.Танова. Черликпен. С.Тока.	1		
	Авторлуг тоолдар.			
14	Алдын-Кушкаш. Ш.Суван.	1		
15	Шиижекчигеш. С.Сарыг-оол. Улуургак, билииргек Дагаажык. К.Тюлюш.	1		
	Эрнин эреси			
16	Кызыгааржыга. С.Сурун-оол. Эр кижинин чангыс состоуу. А.Арапчор. Степа акый биле Егор. С.Михалков.	1		
	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.			
17	Изиг тулук уе. Е.Танова. Кырган-авам келди-ле. Е.Танова.	1		
18	Бистин проективис «Алдын хун дег аваларга».	1		
	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.			
19	Уш чуул эртемниг оол. (Тыва улустун тоолу).	1		
20	Боралдай ашак. (Тыва улустун тоолу).	1		
21	Сыынак (Тыва улустун тоолу).	1		
22	Тоолду чуге чажырбазыл? (Тыва улустун тоолу).	1		
23	Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген. (Тыва улустун тоолу).	1		
	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.			
24	Шортан мунган эзир. С.Пюрбю. Борттуг дилги. С.Пюрбю.	1		
25	Тергелиг аът. М.Олчей-оол. Хаважыгаш. О.Сувакпит.	1		
	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.			
26	Могe Союспан. (Тоогу чугаа). Ийи кыс. (Тоолчургу чугаа). Часкы. (Тоолчургу чугаа).	1		
	Ойнаксанчыг оюннарым.			
27	Оюннар. С.Сарыг-оол. Хуулгаазын кажыктарым. О. Сувакпит.	1		
	Кижиге болуру чажындан.			
28	Адазынын айбызынга. Б.Ховенмей. Ивижилер оолдары. Л.Чадамба.	1		
	Оске чоннарнын аас чогаалы.			
29	Хек. (Ненец улустун тоолу). Чанагаш-оол. (Хакас улустун тоолу).	1		
	Чонум чаагай езу-чанчылдары.			
30	Калдаракты азырап алганым. М.Кенин-Лопсан. Кирген кижээ. М.Олчей-оол.	1		
	Тывамнын тоогузунден солун арыннар.			
31	Оттуг-терге. С.Сарыг-оол.	1		
32	Кызыл Сылдыс ордени. О.Саган-оол.	1		

	Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым.			
33	Адазынын дузалакчылары. Н.Ооржак. Чазый хырын башка халдаар. К.Кудажы.	1		
34	Бистин толевилеливис. «Мээн ынак номум».	1		